

УДК 378:373.2.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2023.87.41>**М. В. Чернявська**

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, технологій і методик дошкільної освіти
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ЗМІСТОВОГО НАПОВНЕННЯ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті наголошується, що у сучасних умовах особливо гостро постає питання психологічної підтримки дітей, врівноваження їхнього емоційного стану, забезпечення природної потреби у руховій активності і соціалізації. У цьому сенсі ефективним є дитяче дозвілля, що являє собою емоційно-розважальне середовище, у якому завдяки неформальному спілкуванню здійснюється педагогічний вплив різних соціальних інститутів. Сутність дозвіллевої діяльності полягає у створенні для дітей специфічних умов для активного виявлення власної ініціативи, самостійної творчості, гармонійного розвитку, відновлення їхніх психічних, фізичних і духовних сил відповідно до різномісних інтересів та потреб. Особливістю дозвіллевої діяльності є орієнтація на активну особистісну позицію дітей, що передбачає поступовий розвиток у них самостійності в цій сфері шляхом опосередкованого впливу дорослого. Завдяки активізації творчого потенціалу дітей у сприятливих обставинах у дорослих з'являється можливість через спостереження дізнатися про їхні індивідуальні особливості, бажання, прагнення, інтереси для здійснення у подальшому корекційної роботи відповідно до індивідуальних особливостей кожної дитини. Основними завданнями дозвіллевої діяльності мають бути встановлення єдності інтелектуального, фізичного і особистісного розвитку дошкільників; сприяння їхньому самовираженню, самоствердженню і саморозвитку через надання самостійності у виборі дій; розвиток інтелектуальних і творчих здібностей; формування життєвих умінь і навичок; закладення ціннісних орієнтацій; забезпечення емоційного комфорту. Ефективним засобом задоволення дошкільників в руховій активності під час дозвілля є музично-рухова діяльність в усіх її видах: музично-ритмічні вправи, рухливі забави, музичні ігри, хороводи, танці, драматизації. І тому важливого значення набуває відповідна підготовка майбутніх вихователів до ефективної організації дозвіллевої діяльності дітей, яка передбачає формування навичок складання планів ранкової гімнастики, рухливих забав і фізкультхвилинок, комплексів музично-ритмічних ігор, сценаріїв музично-ритмічних розваг, танцювальних композицій, конспектів занять з розвитку музично-рухової творчості дошкільників, які можуть бути використані у будь-яких обставинах, виходячи із реалій сьогодення.

Ключові слова: дитяче дозвілля, музично-рухлива діяльність, діти дошкільного віку, підготовка вихователів, партнерська взаємодія.

Постановка проблеми. У нових реаліях, у яких опинилась українська держава, особливо гостро постає питання організації дозвілля дітей дошкільного віку, забезпечення для них зони комфорту, яка б сприяла врівноваженню їхнього емоційного стану та гармонізації внутрішнього світу. З метою надання психоемоційної підтримки дітям під час війни за ініціативи благодійних фондів відкриваються нові дитячі центри, кімнати, в яких забезпечується психологічна підтримка, створюється виховне і розважальне середовище. Модернізація освітньо-виховного простору, усі інноваційні освітні проекти є відповідями на виклики сьогодення і нові форми роботи з дітьми дошкільного віку відповідають потребам сучасного українського суспільства. Особливо актуальним стає пошук шляхів налагодження дистанційної освіти дітей дошкільного віку, забезпечення цифровізації освіти, впровадження здоров'язбе-

режувальних технологій, психолого-педагогічної підтримки і ефективної організації дозвіллевої діяльності дітей. З огляду на це, виникає потреба у підготовці фахівців, здатних при мінімальних можливостях організувати дозвілля дітей, впроваджувати нові педагогічні ідеї, методи і форми навчання, а також моделі організації освітньо-виховного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі організації дозвіллевої діяльності дітей присвячено чимало вітчизняних наукових праць. Так, зокрема, А. Гриньків досліджував вплив феномену дозвілля, вільного часу на формування соціальної культури дітей дошкільного віку. У. Варнавою, Л. Смоковою проаналізовано значення гри в активності дитини та розроблена модель, що охоплює умови ефективної організації дозвілля дітей дошкільного віку через гру. Теорія і практика ігрової діяльності в умовах дозвілля

також розкрита Н. Донченко. Психологічні особливості і форми дозвіллевої діяльності, її вплив на всебічний розвиток особистості, на створення сприятливого клімату та атмосфери емоційного комфорту в сім'ї вивчали О. Безпалько, В. Молочний, С. Мопьков, О. Поправко, Л. Токарева та інші науковці. У ході аналізу наукових джерел з'ясовано, що питанням підготовки майбутніх вихователів до змістовної організації дозвіллевої діяльності дітей приділено незначну увагу. А першочерговим завданням закладів вищої освіти є підготовка висококваліфікованого фахівця, здатного на високому рівні виконуватиме професійні обов'язки. Соціальні запити та недостатнє вивчення даної проблеми обумовлює актуальність посилення теоретичної та практичної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності «Дошкільна освіта», удосконалення і розробки нових форм і методів організації дозвіллевої діяльності дітей в умовах сьогодення.

Мета статті – окреслити шляхи удосконалення фахової підготовки майбутніх вихователів у напрямку змістовної організації дозвіллевої діяльності дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Проблема організації дозвіллевої діяльності конче актуальна, оскільки має велике значення для повноцінного розвитку дитини, її соціалізації, самовираження, формування її творчої активності і ініціативності завдяки вільному вибору різних видів діяльності. Особливо в сучасних умовах, коли діти охоплені дистанційною освітою, з'являється потреба в удосконаленні форм і методів освітньо-виховної роботи з ними відповідно до нових реалій. І тому важливого значення набуває відповідна підготовка майбутніх вихователів до ефективної організації дозвіллевої діяльності дітей дошкільного віку.

Взагалі, дитяче дозвілля являє собою емоційно-розважальне середовище, яке характеризується неформальним спілкуванням з відповідним педагогічним впливом різних соціальних інститутів, таких як: заклад дошкільної освіти, сім'я, будинки творчості, аматорські організації. Сутність дозвіллевої діяльності полягає у створенні можливостей у вільний час для гармонійного розвитку дітей та відновлення їхніх психічних, фізичних і духовних сил відповідно до різнобічних інтересів та потреб. У процесі дозвіллевої діяльності для дошкільників створюються специфічні умови для активного виявлення власної ініціативи, самостійної творчості. І це вимагає з боку дорослих особливого підходу, що передбачає підтримку ініціатив і допомогу дітям у задоволенні їхніх прагнень, спрямовуючи діяльність на закладення у них духовних і загальнолюдських цінностей, формування національної свідомості і творчої активності.

Особливістю дозвіллевої діяльності є орієнтація на активну особистісну позицію дітей, що передбачає поступовий розвиток у них самостійності в цій сфері шляхом опосередкованого впливу дорослого. Завдяки активізації творчого потенціалу дітей у сприятливих обставинах у дорослих з'являється можливість через спостереження дізнатися про їхні індивідуальні особливості, бажання, прагнення, інтереси для здійснення у подальшому корекційної роботи відповідно до індивідуальних особливостей кожної дитини [3, с. 6–7].

Враховуючи те, що дозвіллева діяльність різноманітна, вона класифікується за формою (може бути колективною та індивідуальною), за засобами (музична, образотворча, танцювальна, театральна, літературна тощо), за емоційною забарвленістю та фізіологічною спрямованістю. Важливим при всьому є забезпечення позитивних вражень, підвищення інтересу у процесі дозвіллевої діяльності, розвиток самостійності особистості, що сприятиме у подальшому оптимістичному сприйняттю дійсності, прагненню до активного відпочинку.

Основними завданнями дозвіллевої діяльності мають бути встановлення єдності інтелектуального, фізичного і особистісного розвитку дошкільників; сприяння їхньому самовираженню, самоствердженню і саморозвитку через надання самостійності у виборі дій; розвиток інтелектуальних і творчих здібностей; формування життєвих умінь і навичок; закладення ціннісних орієнтацій; забезпечення емоційного комфорту. Важливим у цьому аспекті є добір таких шляхів, засобів, форм і методів, які одночасно поєднуюватимуть освітньо-виховні, розвивальні завдання та розважальну сферу, а також надаватимуть можливості дітям виявляти свою самостійність і активність [1].

Основним критерієм визначення рівнів дозвіллевої діяльності є ставлення особистості до процесу, яке може бути як активним, так і пасивним. І завдання дорослих у цьому процесі спрямовувати зусилля на підвищення рівня зацікавленості дітей, стимулювання до творчості і екстеріоризації [3, с. 9].

З огляду на те, що особливістю дітей дошкільного віку є постійна потреба в руховій активності, необхідно спрямовувати увагу на забезпеченні такого змістовного середовища, в якому б вони систематично задовольняли свої прагнення. І в цьому сенсі ефективним засобом виступає музично-рухова діяльність в усіх її видах: музично-ритмічні вправи, рухливі забави, музичні ігри, хороводи, танці, драматизації. Залучення дітей до музично-рухової діяльності сприяє розвитку у них пізнавальної, вольової і емоційної сфер. Так, зокрема, завдяки різноманітній тематиці музичних ігор, танців, ознайомленню з художніми

рухами, участі у святкових заходах дошкільники набувають різноманітних знань про навколишній світ, у них підвищується пізнавальна активність. Під час виконання різноманітних рухів під музичний супровід у дітей розвиваються вольові якості, увага, спритність, кмітливість, формується характер, наполегливість, підвищується розумова активність. Музично-ритмічне сприймання образів у свою чергу збагачує емоційну сферу дітей, що безпосередньо відбивається на якості виконання рухів.

Музично-рухова діяльність має велике значення і для морального виховання дошкільників, оскільки привчає їх до колективного узгодження дій, сприяє вихованню дружніх відносин, посилює взаємовідносини. І, безумовно, виконання рухів під музику зміцнює дитячий організм, покращує дихання і кровообіг, розвиває вестибулярний апарат і координацію рухів.

Різноманітна музично-рухова активність дітей утворює цілісну систему, в основі якої є узгодженість рухів із музичним матеріалом. Фундаментом для формування навичок музично-ритмічних рухів, на якому будується у подальшому музично-рухова творчість, є ритмічні вправи і рухливі забави. Вони можуть бути сюжетними й безсюжетними. Сюжетні вправи мають більш емоційний характер, їхні образи допомагають дошкільникам краще виконувати певні завдання. Безсюжетні – найчастіше пропонують до виконання старшим дошкільникам.

Особливий інтерес для дошкільників становлять музичні ігри, які поділяються на ігри під інструментальну музику (сюжетні та безсюжетні) та ігри під спів. Сюжетні ігри різноманітні за тематикою, в яких закладені образи та явища як із навколишнього життя, так і з художньої літератури та казок. У свою чергу, правила безсюжетних ігор тісно пов'язані з музичним матеріалом і мають на меті навчити дітей рухатися відповідно до характеру музики, засобів музичної виразності та форми музичного твору. Організація ігор під спів залежить від змісту пісенного матеріалу і передбачає інсценування різноманітних пісень, водіння хороводів. Отже, за своїми завданнями музичні ігри належать до дидактичних, а за характером – до рухливих, де зміст гри повністю підпорядковується музиці. Значущість музичних ігор полягає в тому, що вони допомагають зняти психологічну напругу у дітей, врівноважити їхній внутрішній стан та збагатити емоційну сферу [2].

В умовах сьогодення, коли підвищується увага у суспільному житті до національно-патріотичного виховання дошкільників, цінність становлять народні ігри, які залучають дітей до національного мистецтва, традицій і звичаїв рідного народу. Ознайомлення дошкільників із народними іграми сприяє формуванню у них інтересу і шанобливого

ставлення до культури рідного краю, патріотичних почуттів – любові та відданості Батьківщині, засвоєнню культурних і духовних цінностей. Як фольклорний жанр народні ігри мають свої особливості, зокрема, вони гуртові, багатоваріантні, що дозволяє залучати до гри усіх бажаючих, і поділяються на дидактичні, рухливі з обмеженим текстом, рухливі хороводні, ігри мовленнєвої спрямованості, обрядові та звичаєві, ігри історичної спрямованості, ігри з відображенням трудових процесів та побуту народу [4, с. 9]. Зазвичай народні ігри супроводжуються фольклорними піснями, які вирізняються наспівністю і красою мелодії, великою впливовою силою образної мови, стислістю художньої форми, влучністю і простотою засобів музичного виразу та зручністю для виконання. Саме у дитячому фольклорі у доступній формі передаються національні культурні цінності, народна мораль і мудрість. Тому вітчизняні педагоги наголошують на важливості використання зразків народної творчості, малих фольклорних форм у роботі з дітьми дошкільного віку [5, с. 21]. На основі народних музично-рухливих ігор можна проводити з дітьми вечори розваг, або грати в них на ігрових майданчиках, що створюватиме емоційно позитивну основу для патріотичного зростання підростаючого покоління.

Ще одним із улюблених видів музично-рухової діяльності дошкільників є танці, хороводи, які також значною мірою сприяють психологічному розвантаженню і піднесенню настрою. Танці складаються з простих народних та класичних танцювальних рухів. Відповідно до змісту і завдань розрізняють танці із зафіксованими рухами (мають авторську композицію рухів), комбіновані (поєднують зафіксовані рухи з імпровізацією), вільні (відзначаються творчим характером), хороводи, характерні (рухи відображають конкретного персонажу). Вивчати певні танцювальні рухи допомагає пісенний матеріал, який стимулює дітей до виконання рухів завдяки тексту.

Не менш важливе значення має добір музичного репертуару для рухової активності дошкільників, який має вирізнятися художністю музичних творів, різноманітністю тематики і жанрів, яскравістю та динамічністю образів та відповідати віковим та індивідуальним особливостям дошкільників [6].

Значну роль в організації змістовного дозвілля дітей відіграє і сім'я, яка у взаємозв'язку з вихователем забезпечує сприятливий психологічний клімат і насичене використання вільного часу. Різноманітні види активної і пасивної діяльності у сім'ї значною мірою впливають на згуртування сімейного колективу, сприяють розвитку особистості, відновленню психічних і фізичних сил, засвоєнню моральних і культурних цінностей, норм, зразків поведінки членів сім'ї. Проте

для забезпечення змістового дозвілля дошкільників батькам необхідно бути обізнаними із віковими особливостями дітей, володіти інформацією щодо різноманітності засобів і форм організації дозвілля, методів і прийомів освітньо-виховної роботи з дітьми, знати музичний і літературний матеріал. Враховуючи вищезазначене, майбутні вихователі мають бути компетентними у питаннях налагодження партнерської взаємодії з батьками, володіти вміннями надавати консультативну допомогу у цьому напрямку роботи.

Усі аспекти щодо змістовного наповнення дозвіллевої діяльності дітей майбутні вихователі опановують під час навчальної дисципліни «Музично-ритмічне виховання дітей дошкільного віку». Основними завданнями вивчення дисципліни є засвоєння теоретичних основ музично-рухової діяльності дошкільників, набуття фахових умінь організації музично-рухової діяльності дітей у нових реаліях, змістовного її наповнення, формування навичок самостійної розробки розважальних заходів для дітей дошкільного віку. Зокрема, у процесі практичної підготовки здобувачі вищої освіти спеціальності «Дошкільна освіта» набувають навичок складання планів ранкової гімнастики, рухливих забав і фізкультхвилинок, комплексів музично-ритмічних ігор (сюжетно-рольових, безсюжетних, народних, творчих), сценаріїв музично-ритмічних розваг, танцювальних композицій, конспектів занять з розвитку музично-рухової творчості дошкільників, які можуть бути використані у будь-яких обставинах, виходячи із реалій сьогодення; ознайомлюються із формами партнерської взаємодії з батьками вихованців задля повноцінного змістовного наповнення дозвіллевої діяльності дітей.

Створюючи проекти, майбутні вихователі навчаються готувати цікаві презентації, ефективно впроваджувати свої надбання у практику роботи з дошкільниками, обмінюючись цінним педагогічним досвідом один з одним.

Висновки і пропозиції. Отже, музично-рухова діяльність займає важливе місце у житті дитини, оскільки задовольняє потребу в руховій активності, врівноважує емоційну сферу, розвиває пізнавальні і творчі здібності, а також змістовно насичує дозвіллеву діяльність. Рухливі ігри під музичний супровід у сфері дозвіллевої діяльності

допомагають дошкільникам позбутися переживань, страхів, відновити втрачені сили, підняти настрій. Для того, щоб дозвілля дітей було цікавим, насиченим і різноманітним, необхідно забезпечити відповідну підготовку майбутніх вихователів, що передбачає накопичення знань, умінь і навичок у галузі організації музично-рухової діяльності. Опанування навичками добирати і розробляти різноманітні музичні руханки, музичні ігри, танці, заняття з музично-рухової творчості допоможе організувати змістовне дозвілля і відпочинок дітей, сприятиме становленню гармонійно розвинутої творчої особистості, розширенню її світогляду, популяризуватиме здоровий спосіб життя та активний відпочинок.

Список використаної літератури:

1. Варнава У.В., Смокова Л.С. Особливості організації дозвілля дітей дошкільного віку. URL: file:///C:/Users/Dell/Downloads/134737-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-290088-1-10-20180622%20(3).pdf
2. Донченко Н.П. Мистецтво гри. Теорія і практика ігрової діяльності в умовах дозвілля: навч. посібник. К.: ДАККіМ, 1999. 176 с.
3. Кузьмічова В.А. Методичні рекомендації з курсу «Практикум з організації дозвілля в ДНЗ та ЗОШ» (для студентів денної та заочної форми навчання вищих педагогічних навчальних закладів). – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2016. – 36 с.
4. Синяк І.М., Самсонова О.О. У світі музичних ігор Х.: Вид-во «Ранок», 2017. 144 с.
5. Танько Т.П., Чернявська М.В. Естетичне виховання дітей у дошкільних закладах освіти України (друга половина ХХ століття): Навч. посіб. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2017. 204 с.
6. Чернявська М. Роль музичного мистецтва у професійній підготовці майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол.ред. Лабунець В.М.]. Вип. 27 (2–2019). Кам'янець-Подільський, 2019. С. 348–353.

Cherniavska M. Preparation of future teachers for the meaningful filling of leisure activities of preschool children

The article emphasizes that in modern conditions, the issue of psychological support for children, balancing their emotional state, ensuring the natural need for physical activity and socialization is particularly acute. In this sense, children's leisure is effective, which is an emotional and entertaining environment in which the pedagogical influence of various social institutions is carried out thanks to informal communication. The essence of leisure activities is to create specific conditions for children to actively reveal their own initiative, independent creativity, harmonious development, recovery of their mental, physical and spiritual forces in accordance with versatile interests and needs. The peculiarity of leisure activities is the orientation towards

---

an active personal position of children, which involves the gradual development of their independence in this area through the mediated influence of an adult. Thanks to the activation of children's creative potential under favorable circumstances, adults have the opportunity to learn about their individual characteristics, desires, aspirations, and interests through observation in order to carry out corrective work in accordance with the individual characteristics of each child. The main tasks of leisure activities should be ascertainment of the unity of preschoolers' intellectual, physical and personal development; promoting their self-expression, self-affirmation and self-development by providing independence in the choice of actions; development of intellectual and creative abilities; formation of life skills and abilities; establishment of value orientations; providing emotional comfort. Music and movement activity in all its forms is an effective means of satisfying preschoolers in motor activity during leisure time: musical and rhythmic exercises, mobile fun, musical games, round dances, dramatizations. And that is why the appropriate preparation of future teachers for the effective organization of children's leisure activities, which involves the formation of skills for making plans for morning gymnastics, mobile games and physical education minutes, complexes of musical and rhythmic games, scenarios of musical and rhythmic entertainment, dance compositions, notes on lessons for development of musical and motor creativity of preschoolers, which can be used in any circumstances, based on the realities of today.

Key words: *children's leisure time, musical and physical activity, children of preschool age, training of teachers, partnership interaction.*